

Exploring the Secondary Meanings of Command and Prohibition in the Verses of Jurisprudence: Unveiling a New World of Meanings in Explaining the Relationship between Religion and Health

Zeinab Mosleh¹ , Ebrahim Zareifar^{2*} , Safdar Shaker² 

1- Department of Quran and Hadith Sciences, Fasa Branch, Islamic Azad University, Fasa, Iran.

2- Department of Arabic Language and Literature, Fasa Branch, Islamic Azad University, Fasa, Iran.

*Correspondence should be addressed to Dr. Ebrahim Zareifar; Email: Ebrahim.Zareifar@iau.ac.ir

Article Info

Received: Dec 7, 2024

Received in revised form:
Feb 5, 2025

Accepted: Mar 11, 2025

Available Online: Dec 22, 2025

Keywords:

Command and prohibition

Health

Religion

Secondary meanings

Verses of jurisprudence

Abstract

Background and Objective: Religion, particularly in Islamic teachings, provides directives that are not solely related to worship but also have profound effects on the physical and psychological wellbeing of individuals. As a system of beliefs and values, religion can significantly influence behaviors, attitudes, and lifestyle choices in the context of health. This article examines the relationship between religion and health from the perspective of the secondary meanings of the verses of jurisprudence, analyzing their role in enhancing the quality of individual and social life.

Methods: This is a library-based study conducted using a descriptive-analytical approach. In this regard, the study utilizes Quranic verses, interpretations, and reference books from both Sunni and Shia perspectives and also explores databases such as Magiran and Noormags to investigate the various meanings of the verses of jurisprudence and their applications. The authors of the article reported no conflicts of interest in the present study.

Results: Focusing on topics such as hijab (veil), food and drink regulations, marriage, and fasting, this article illustrates how the secondary meanings of commands and prohibitions can contribute to strengthening individual and social health. Specifically, hijab helps maintain social and psychological health for women, while clarifying the principles of consuming halal (permissible) food emphasizes physical health. Furthermore, marriage leads to the formation of healthy families and strong emotional bonds, which in turn contribute to the nurturing of future generations and the enhancement of social health. On the other hand, fasting not only purifies the body but also fosters discipline in individuals' lives.

Conclusion: Utilizing the secondary meanings of verses of jurisprudence can provide a deeper understanding of the connection between religion and health, leading to the establishment of healthier and more transcendent communities. Thus, this article offers suggestions for future research aimed at deepening the connections between religion and health.



 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v11i4.46941>

Please cite this article as: Mosleh Z, Zareifar E, Shaker S. Exploring the Secondary Meanings of Command and Prohibition in the Verses of Jurisprudence: Unveiling a New World of Meanings in Explaining the Relationship between Religion and Health. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2025;11(4):137-149. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v11i4.46941>

Summary

Background and Objective

This article aims for an in-depth examination of the relationship between religion and health,

focusing on the secondary meanings (Dalaalāt al-Tazmanni) of the Verses of Jurisprudence (Ayat al-Ahkam). Religion, particularly within Islamic teachings, provides a set of directives that are not merely confined to acts of worship but also exert deep and extensive influences on the three

dimensions of health: physical, psychological, and social well-being of individuals and society. Man is a multi-dimensional being who, in addition to material needs, possesses psychological and spiritual needs. Therefore, it is impossible to overlook the role of religion as a comprehensive system of beliefs and values that impacts behaviors, attitudes, and lifestyles. This research is significant because previous studies primarily emphasized the primary and literal meanings of the religious rulings, such as obligation (*Wujūb*), prohibition (*Hurmah*), or detestation (*Karāhah*), and rarely addressed the secondary, implicit meanings that connect the rulings to their underlying philosophy and *raison d'être* (1, 2).

The main objective of the present study is to analyze the hidden aspects and secondary meanings present in the commands and prohibitions of the Ayat al-Ahkam so that it can offer a comprehensive and efficient model for promoting a healthy life from a religious perspective. Furthermore, the current article emphasizes the necessity of the synergy between science and religion in preserving and promoting health and strives to lead to a better understanding of the role of religion in individual and social health, thus laying the groundwork for more research in this interdisciplinary field. This approach seeks to develop an integrated framework for the connection between religious patterns and contemporary scientific findings, thereby clearly articulating the positive effects of religion, especially on the psychological and social dimensions of health.

Methods

This research was conducted using a library-based method adopting a descriptive-analytical approach. In the data collection phase, the primary sources included Qur'anic verses, reputable exegeses such as *Al-Mizan* by Allamah Tabatabai, *Majma' al-Bayan* by Tabarsi, and *Al-Kashshaf* by Zamakhshari, as well as reference books on jurisprudence from both Sunni and Shia perspectives. Furthermore, to extract relevant scholarly articles, respected databases such as Magiran and Noormags were searched using keywords like "Religion and Health," "Ayat al-Ahkam," and "Secondary Meanings". The selected scholarly articles were published within the last thirteen years (1390 to 1402 Solar Hijri, approximately 2011 to 2023).

Results

The research findings indicate that religion, as a system of beliefs and culture, plays a central role

in structuring comprehensive human health, far beyond merely presenting a set of rituals. The analysis of the secondary meanings of command (*Amr*) and prohibition (*Nahi*) reveals the depth of the Divine speech. The imperative verb (*Amr*) has been used in secondary meanings such as supplication (*Du'ā*), threat (*Tahdīd*), promise of punishment (*Wa'īd*), submission (*Taslīm*), guidance (*Irshād*), discipline (*Ta'dīb*), permissibility (*Ibāḥah*), desirability (*Istihbāb*), and recommendation (*Nadab*). Similarly, the prohibitive verb (*Nahi*) has appeared in meanings such as supplication, discipline, exaltation (*Tanzīh*), reprimand (*Ta'zīr*), ridicule (*Istihzā'*), insult (*Ihānah*), permissibility, reproach (*Ta'bīkh*), hastening (*Ta'jīl*), appeal (*Iltimās*), hope (*Rajā'*), obligation (*Wujūb*), perpetuity (*Dawām*), and detestation (*Karāhah*). These meanings go beyond the primary sense of the command, showcasing the underlying wisdom and benefit inherent in the ruling.

In the thematic review of the rulings, the secondary meanings are clearly linked to health. Regarding Hijab (Veil), Verse 30 of Surah An-Nur, which commands believers to lower their gaze (*Ghaḍḍ al-Baṣar*) and guard their chastity (*Hifẓ al-Furūj*), concludes with the phrase "dhālika azkā lahum" (that is purer for them). This phrase implicitly denotes purity and social health. It signifies that observing ethical boundaries not only leads to individual purification but also helps create a safer environment, reduces social anomalies, and promotes the psychological wellbeing of women and society.

Concerning Nikah (Marriage), the imperative verb "Fankihū" (then marry) in Verse 3 of Surah An-Nisa, discussed in the context of polygyny, carries the secondary meaning of permission and permissibility (*Ibāḥah*). Its purpose is to establish social stability and family health. Nikah, as a religious and social bond, lays the foundation for creating healthy families and consequently, a stable society. This ruling contributes to social and emotional health by reducing social tensions, strengthening emotional bonds, and promoting parental responsibility.

In the matter of Aṭ'imeh wa Ashribeh (Food and Drink), Islam places strong emphasis on consuming lawful (Halal) and pure (Ṭayyib) foods. The imperative verbs "Kulū wa Ishrabū" (Eat and Drink) are often used in the sense of permissibility and favor (*Imtinān*). However, their primary objective is the protection of the believers' physical and psychological health through proper food selection and adherence to

dietary manners like moderation and avoiding extravagance. These secondary meanings highlight the impact of food choices on individual vitality, the improvement of life quality, and the promotion of physical and mental health.

Regarding Ṣawm (Fasting), this act of worship, beyond being a religious duty, has positive effects on the body and soul. Fasting aids in body cleansing, strengthening the immune system, and regulating body metabolism. On the spiritual and social level, it leads to the strengthening of will, order, discipline, increased patience and tolerance, and fostering empathy for the needy, thereby promoting positive social behaviors (5, 6).

Conclusion

The utilization of the secondary meanings of command and prohibition in the Ayat al-Ahkam (Verses related to jurisprudence) leads to a deeper understanding of the inseparable link between religion and health and opens a new horizon for the establishment of healthier and more transcendent communities. These secondary meanings clearly demonstrate that religious directives are not merely a set of dry, ritualistic rulings, but contain fundamental principles that aid in the promotion of ethical values, the protection of physical and psychological health, and the strengthening of social and family relations. This analytical approach, which centers on secondary meanings, comprehensively addressed the role of these rulings in improving public health, in contrast to previous research that often focused on the apparent meaning of the ruling (7, 8).

The judicious integration of religious teachings with health concepts not only enriches religious studies but also offers practical solutions for addressing contemporary health and social challenges. Finally, it is suggested that future studies move beyond library studies and conduct sociological field studies and relevant statistical analyses, selecting samples from the community to confirm and deepen the theoretical findings of this article regarding the connection between religion and health, thereby strengthening and making the link between these two fields stronger and more applied.

Acknowledgements

We extend our gratitude to all those who assisted in the advancement of this research.

Ethical considerations

According to the authors, the present article is obtained from the first author's doctoral

dissertation approved under the code 134948434406545326029162803432.

Funding

According to the authors, this research had no financial support and was conducted at the authors' personal expense.

Conflict of interest

The authors reported no conflicts of interest.

Authors' contribution

Drafting the article and data collection: First author; Providing guidance, supervision, and support, and editing: Second and third authors.

تحليل المداليل الضمنية للأمر والنهي في آيات الأحكام؛ فتح آفاق جديدة للدلالات المتعلقة بتبيين علاقة الدين والصحة

زينب مصلح^١، إبراهيم زارعي فر^{٢*}، صفدر شاکر^٢

١- قسم علوم القرآن والحديث، فرع فسا، جامعة آزاد الإسلامية، فسا، إيران.

٢- قسم اللغة العربية وآدابها، فرع فسا، جامعة آزاد الإسلامية، فسا، إيران.

* المراسلات الموجهة إلى الدكتور إبراهيم زارعي فر؛ البريد الإلكتروني: Ebrahim.Zareifar@iau.ac.ir

معلومات المادة

الوصول: ٥ جمادى الثاني ١٤٤٦

وصول النص النهائي: ٦ شعبان ١٤٤٦

القبول: ١٠ رمضان ١٤٤٦

النشر الإلكتروني: ١ رجب ١٤٤٧

الكلمات الرئيسية:

آيات الأحكام

الأمر والنهي

الدين

الدلالات الضمنية

الصحة

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: يقدم الدين وتعاليمه الإسلامية على وجه الخصوص، نصائح وتعاليم لا تقتصر على العبادات وإنما ينسحب تأثيرها على السلامة النفسية والاجتماعية وتترك تأثيراً كبيراً على الفرد. فالدين هو عبارة عن منظومة قيم وعقائد يمكن أن تؤثر بشكل كبير على سلوك وأفكار ونمط حياة معتنقيه وتكوين شخصيتهم بشكل عام. وعليه، يسعى هذا البحث لدراسة علاقة الدين والصحة من منظور المداليل الضمنية لآيات الأحكام وتأثيرها على الإرتقاء بمستوى حياة الإنسان بشقيها الفردي والاجتماعي.

منهجية البحث: اعتمدت الدراسة على المنهج المكتبي والطريقة الوصفية-التحليلية. استفاد الباحثون من آيات القرآن، والتفاسير، وأمهات الكتب لدى السنة والشيعه؛ كما استفادوا من المواقع الإلكترونية البارزة مثل مجيران، ونورمجز للبحث عن المعاني الدقيقة لآيات الأحكام واستخدامها في المواقع المختلفة، لفهم المعاني الدقيقة لهذه الآيات. لم يجد الباحثون في هذا البحث أي تضارب في المصالح.

المعطيات: توصل الباحثون إلى أنّ التركيز على مواضيع مثل الحجاب، والأطعمة، والأشربة، والنكاح والصوم والدلالات الضمنية في السياقات المختلفة ودلالات آيات الأمر والنهي، تساعد على تعزيز الصحة الفردية والاجتماعية لكل فرد. فالحجاب يساعد على الصحة الاجتماعية للمرأة، في حين تبيين مبادئ وأحكام ما أحلّ الله من الطعام والشراب تساعد على الصحة الجسدية. كما أنّ النكاح يضمن للفرد والمجتمع إنشاء علاقة زوجية سليمة ويوطد أواصر الأسرة والعلاقات الاجتماعية. أما الصيام فهو لا يضمن تنظيف الجسم من السموم فحسب، وإنما يساعد الفرد على الانضباط الاجتماعي والفردي، ما يعكس إيجاباً على حياة الشخص فردياً واجتماعياً.

الاستنتاج: استخدام الدلالات الضمنية لآيات الأحكام يمكن أن تساعد على تعميق الفهم وتوسيع دلالات هذه الآيات وعلاقة الدين بالصحة وتمكّن من إنشاء مجتمع نزيه وسليم. إذن، تنصح هذه المقالة بالقيام بالمزيد من الدراسات والبحوث في سبيل تدشين علاقات وطيدة بين الدين والصحة واكتشاف مداليل آيات الأحكام.

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Mosleh Z, Zareifar E, Shaker S. Exploring the Secondary Meanings of Command and Prohibition in the Verses of Jurisprudence: Unveiling a New World of Meanings in Explaining the Relationship between Religion and Health. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2025;11(4):137-149. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v11i4.46941>

تحلیل دلالت‌های تضمینی امر و نهی در آیات الاحکام؛ گشایش دنیای جدیدی از معانی در تبیین رابطه دین و سلامت

زینب مصلح^۱، ابراهیم زارعی فر^{۲*}، صفدر شاکر^۳

۱- گروه علوم قرآن و حدیث، واحد فسا، دانشگاه آزاد اسلامی، فسا، ایران.

۲- گروه زبان و ادبیات عرب، واحد فسا، دانشگاه آزاد اسلامی، فسا، ایران.

*مکاتبات خطاب به دکتر ابراهیم زارعی فر؛ رایانامه: Ebrahim.Zareifar@iau.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت: ۱۷ آذر ۱۴۰۳

دریافت متن نهایی: ۱۷ بهمن ۱۴۰۳

پذیرش: ۲۱ اسفند ۱۴۰۳

نشر الکترونیکی: ۱ دی ۱۴۰۴

چکیده

سابقه و هدف: دین به‌ویژه در آموزه‌های اسلامی، دستورهای ارائه می‌دهد که نه تنها مختص عبادت است، بلکه تأثیرات عمیقی بر سلامت روانی و سلامت اجتماعی افراد دارند. دین نظامی از باورها و ارزش‌ها است که می‌تواند تأثیر قابل‌توجهی بر رفتارها، نگرش‌ها و سبک زندگی افراد در زمینه سلامت داشته باشد. مقاله حاضر به بررسی رابطه دین و سلامت از منظر دلالت‌های تضمینی آیات الاحکام پرداخته و نقش آنها را در ارتقای کیفیت زندگی فردی و اجتماعی تحلیل کرده است.

روش کار: این پژوهش به شکل کتابخانه‌ای و با رویکرد توصیفی - تحلیلی انجام شده است. در این زمینه، از آیات قرآنی، تفاسیر و کتب مرجع اهل تسنن و شیعه استفاده شده و همچنین به جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی مانند مگیران و نورمگز پرداخته شده است تا معانی مختلف آیات الاحکام و کاربردهای آن بررسی و این معانی در متن کلام الله تحلیل شود. مؤلفان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: با تمرکز بر موضوعاتی مانند حجاب، اطعمه و اشربه، نکاح و صوم، این مقاله نشان داده است که چگونه دلالت‌های تضمینی آیات امر و نهی می‌توانند به تقویت سلامت فردی و اجتماعی کمک کنند؛ حجاب به حفظ سلامت اجتماعی زنان کمک می‌کند، درحالی‌که روشن‌سازی اصول خوردن غذاهای حلال بر تأمین سلامت جسمی تأکید دارد. نکاح نیز به ایجاد خانواده‌های سالم و روابط مستحکم عاطفی منجر می‌شود که خود عاملی برای تربیت نسل‌های آینده و تقویت سلامت اجتماعی است. همچنین، روزه‌داری نه تنها موجب پاک‌سازی جسم می‌شود، بلکه به ایجاد نظم و انضباط در زندگی افراد کمک می‌کند.

نتیجه‌گیری: استفاده از دلالت‌های تضمینی آیات الاحکام می‌تواند فهم عمیق‌تری از ارتباط دین و سلامت فراهم کند و به ایجاد جوامعی سالم‌تر و متعالی‌تر منجر شود. بدین ترتیب، این مقاله پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده در جهت تعمیق ارتباطات بین دین و سلامت داده است.

استناد مقاله به این صورت است:

Mosleh Z, Zareifar E, Shaker S. Exploring the Secondary Meanings of Command and Prohibition in the Verses of Jurisprudence: Unveiling a New World of Meanings in Explaining the Relationship between Religion and Health. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2025;11(4):137-149. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v11i4.46941>

مقدمه

انسان موجودی چندبُعدی است که علاوه بر نیازهای جسمی، نیازهای روانی و معنوی نیز دارد؛ از این رو، شناخت و درک این ابعاد می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی و سلامت افراد کمک شایانی کند. آیات الاحکام در متون دینی اسلامی شامل قوانین و دستوره‌های مشخصی هستند که بر اساس اصول و ارزش‌های دینی، انسان را در زندگی راهنمایی می‌کنند (۱). این آیات تنها به جنبه‌های فقهی و حقوقی محدود نمی‌شوند، بلکه می‌توانند ابعاد تربیتی و فرهنگی نیز داشته باشند.

دلالت‌های تضمینی این آیات می‌تواند به درک بهتری از تأثیر دین بر سلامت کمک کند. برای نمونه، آیات مربوط به طهارت، حلال و حرام و حتی روزه‌داری می‌توانند به بهبود عادات غذایی و سبک زندگی سالم افراد منجر شوند. پژوهش در این زمینه می‌تواند نکات جالب و مفیدی را دربارهٔ چگونگی تأثیر آموزه‌های دینی بر سلامت جسم و روان آشکار کند. رابطهٔ دین و سلامت نه تنها به احساس آرامش و امنیت درونی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند رفتارهای اجتماعی نظیر چگونگی تعامل با دیگران، حمایت‌های اجتماعی و انتخاب‌های زندگی را نیز تحت تأثیر قرار دهد. در همین زمینه، رمزگشایی از دلالت‌های تضمینی آیات الاحکام می‌تواند نشان دهد که دین چگونه می‌تواند منبع قدرت و امید برای انسان‌ها باشد و به آنان در مواجهه با چالش‌های زندگی کمک کند (۲، ۳).

مقالهٔ حاضر به دنبال روشن کردن این جنبه‌های پنهان و تحلیل دلالت‌های تضمینی آیات الاحکام به منظور تبیین بهتر رابطهٔ دین و سلامت بوده است. با بررسی دقیق و علمی این آیات می‌توان الگویی جامع و کارآمد برای ترویج زندگی سالم از منظر دینی ارائه داد و بر لزوم هم‌افزایی علم و دین در حفظ سلامت تأکید کرد. امید است که این پژوهش بتواند به فهم بهتر نقش دین در سلامت فردی و اجتماعی منجر شود و پایه‌گذار پژوهش‌های بیشتری در این حوزه گردد.

این مقاله به دنبال ایجاد رویکردی یکپارچه بوده است که ارتباط بین الگوهای دینی و علم را ترسیم نماید و همچنین چالش‌های موجود در تفسیر و به‌کارگیری آموزه‌های دینی را بررسی کند. با شفاف‌سازی نقاط قوت و ضعف در این باره، مقاله در تلاش بوده است تا زمینه‌های جدیدی برای گفت‌وگو و تبادل نظر بین متفکران دینی، علمای پزشکی و پژوهشگران علوم اجتماعی فراهم آورد. هدف دیگر پژوهش حاضر، تشویق به پژوهش‌های بین‌رشته‌ای در زمینهٔ ارتباط دین و سلامت

بوده است تا به درکی عمیق‌تر از تأثیرات دین بر جنبه‌های مختلف زندگی بشر دست یابیم. به علاوه، مقاله حاضر به بررسی آثار مثبت دین بر سلامت روانی و اجتماعی افراد نیز پرداخته است. در بسیاری از جوامع، دین نه تنها به عنوان یک نظام اعتقادی عمل می‌کند، بلکه منبعی عظیم برای ایجاد معنای زندگی، تقویت ارتباطات اجتماعی و حمایت‌های اجتماعی نیز محسوب می‌شود.

روش کار

در این پژوهش، داده‌ها با روش توصیفی - تحلیلی بررسی شد. بازه زمانی انجام پژوهش شهریور ۱۴۰۱ تا مرداد ۱۴۰۲ بود. این پژوهش از تفاسیر معتبر قرآن کریم از جمله «المیزان» اثر علامه طباطبایی (۱۳۹۰ قمری)، «مجمع‌البیان» اثر طبرسی (قرن ششم قمری) و «الکشاف» اثر زمخشری (قرن ششم قمری) بهره برده است. همچنین، جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی «مگیران» و «نورمگز» با کلیدواژه‌های «دین و سلامت»، «آیات الاحکام» و «معانی ثانویه» انجام گرفت. مقالات به‌کاررفته در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ شمسی و به زبان‌های فارسی و انگلیسی انتخاب شد. مراحل اجرای پژوهش به این صورت بود که ابتدا آیات مرتبط با احکام (مانند حجاب، نکاح و صوم) استخراج و سپس، تفاسیر مختلف این آیات با توجه به شأن نزول و سیاق آیات تحلیل شد. در نهایت، ارتباط این آیات با ابعاد سلامت (جسمی، روانی و اجتماعی) با استناد به منابع علمی معاصر بررسی شد.

مراحل انجام پژوهش شامل جمع‌آوری داده‌ها (استخراج آیات مرتبط با احکام از قرآن کریم، بررسی تفاسیر سنتی و معاصر و جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی)، تحلیل داده‌ها (تحلیل بلاغی آیات با توجه به علوم معانی و بیان، بررسی تطبیقی تفاسیر مختلف و استخراج دلالت‌های تضمینی آیات و ارتباط آنها با سلامت) و ارزیابی و نتیجه‌گیری (تدوین یافته‌ها بر اساس تحلیل‌های انجام‌شده و دادن پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده) بود. همچنین، از جمله محدودیت‌های روش شناختی پژوهش می‌توان به محدودیت منابع (بروزنبودن برخی تفاسیر قدیمی) و چالش‌های زبانی (تفاوت‌های زبانی در ترجمهٔ متون عربی به فارسی) اشاره کرد.

یافته‌ها

۱- تعریف دین و معنا و مفهوم آن و اثر آن بر زندگی

داشته باشد (۸).

درنهایت، دین نه تنها نظامی از باورها و اعتقادات است، بلکه عاملی اثرگذار در زندگی فردی و اجتماعی به شمار می‌رود که در شکل‌گیری رفتارها، ارزش‌ها و هنجارهای انسانی نقش دارد. این تأثیرات می‌تواند به ارتقای سلامت، بهبود روابط اجتماعی و خلق معنایی عمیق‌تر برای زندگی بینجامد. با توجه به این واقعیت‌ها، درک دین و تأثیر آن بر زندگی انسان‌ها موضوعی حیاتی و قابل توجه برای پژوهش‌های علمی و اجتماعی است.

۲- امر و نهی در آیات الاحکام و دلالت‌های تضمینی آنها

بررسی دلالت‌های تضمینی، درک عمق کلام الهی در قرآن و دریافت حقایق و معارف آن را میسرتر می‌سازد. در میان اسلوب‌های قرآنی، اسلوب طلب از مهم‌ترین روش‌هایی به شمار می‌رود که محملی برای دلالت‌های تضمینی فراهم می‌آورد. امر و نهی نیز بخشی از اسلوب طلب محسوب می‌شود. در بسیاری موارد، اسلوب امر و نهی از دلالت‌های ظاهری خود فراتر می‌رود و با توجه به اقتضای حال، کاربرد مجازی می‌یابد. افعال امر در قالب دلالت‌های تضمینی چون دعا، تهدید، وعید، تسلیم، ارشاد، تأدیب، اباحه، استحباب و نذب به کار رفته‌اند و افعال نهی نیز در قالب دلالت‌هایی مانند دعا، تأدیب، تنزیه، تعزیر، استهزاء، اهانت، اباحه، توبیخ، تعجیل، التماس، رجاء، وجوب، دوام و کراهت ظهور یافته‌اند (۹).

از میان آیات قرآن، حدود پانصد آیه به احکام فرعیه عملیه (احکام فقهی) اختصاص دارد. بنابراین، احکام و قوانین عملی اسلام که رسول اکرم (ص) در دوران رسالت آنها را ابلاغ کردند، یا در قرآن آمده؛ یا در احادیث منقول از ایشان بیان شده است. مراد از آیات الاحکام، آیاتی از قرآن کریم است که بیانگر یکی از احکام عملی دین اسلام است (۱۰). مفسرانی همچون زمخشری در الکشاف، طبرسی در مجمع البیان، علامه طباطبایی در المیزان، ابوحیان در البحر المحیط، سمین الحلبی در الدر المصون و ابوالسعود در ارشاد العقل السلیم از علوم لغوی به‌ویژه علم معانی در تفسیر آیات استفاده کرده‌اند. بنابراین، از آنجاکه شناخت بیشتر دلالت‌های تضمینی افعال امر و نهی به فهم آیات کمک می‌کند، بررسی اقوال مختلف و تفاسیر مذکور برای شناسایی آنها امری ضروری است.

با بررسی تفاوت اقوال و آرای مفسران مختلف که به نکات ادبی و بلاغی قرآن و کاربرد آنها توجه ویژه داشته‌اند، می‌توان به نکاتی فراتر از ظواهر اوامر و نواهی قرآن دست پیدا کرد و امکان مقایسه بین اقوال میسر خواهد شد. دانشمندان اسلامی

دین به‌عنوان نظامی اعتقادی - فرهنگی، مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، رفتارها و مراسم را در بر می‌گیرد که انسان‌ها برای تبیین رابطه خود با وجود برتر، مفهوم زندگی و جهان پیرامون شکل می‌دهند. این نظام یک ابزار راهنمایی است که به افراد معنای وجودی می‌بخشد و آنان را در مواجهه با چالش‌های زندگی هدایت می‌کند. اگرچه برداشت از دین در جوامع گوناگون متفاوت است، برخی عناصر کلیدی در تعریف آن همگانی به شمار می‌رود. برخی ادیان افزون بر بُعد روحانی، از طریق قواعد و آموزه‌های خود بر ارزش‌ها و سنت‌های اجتماعی نیز اثر می‌گذارند. با این حال، نقش دین در شکل‌دهی به این ارزش‌ها و سنت‌ها در هر جامعه‌ای متفاوت است. برخی ادیان بیشتر بر جنبه‌های فردی و روحانی تأکید دارند، در حالی که برخی دیگر (مانند اسلام و مسیحیت) تأثیر عمیقی بر ساختارهای اجتماعی و فرهنگی جوامع خود گذاشته‌اند (۴). دین تأثیرهایی عمیق بر زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها بر جای می‌گذارد که در ابعاد زیر قابل بررسی است:

الف) سلامت روانی: بسیاری از مطالعات نشان می‌دهد که دین می‌تواند به افزایش احساس آرامش، امید و معنا در زندگی کمک کند. در موقعیت‌های بحرانی، افراد معمولاً از آموزه‌های دینی خود به‌عنوان پشتیبان معنوی بهره می‌برند. این ارتباط می‌تواند به کاهش استرس و اضطراب و بهبود سلامت روان کمک کند (۵).

ب) سلامت اجتماع و رفتارهای اجتماعی: دین به‌عنوان منبعی بنیادین برای اخلاق و رفتارهای اجتماعی عمل می‌کند. آموزه‌های دینی می‌توانند راهنمایی برای تعاملات اجتماعی، مسئولیت‌ها و هنجارهای رفتاری فراهم کنند. این امر کمک می‌کند تا افراد در جامعه با همدیگر با احترام و همدلی برخورد کنند (۶).

پ) فرهنگ و هویت: دین در شکل‌گیری هویت فردی و فرهنگی افراد نقش بسزایی دارد. پیروی از دین می‌تواند به تقویت احساس تعلق به یک گروه مذهبی یا فرهنگی خاص منجر شود. این احساس تعلق نه تنها به تقویت روابط اجتماعی کمک می‌کند، بلکه در تأسیس فرهنگ‌ها و سنت‌های متنوع بشری تأثیرگذار است (۷).

ت) سلامت جسمانی: آموزه‌های دینی می‌توانند در ترویج سبک‌های زندگی سالم از جمله عادات غذایی درست، پرهیز از مواد مضر و ارتقای فعالیت‌های بدنی کمک کنند؛ به‌ویژه در دین اسلام احکام غذایی و توصیه‌های بهداشتی مانند روزه‌داری، می‌تواند تأثیرات مثبتی بر سلامت جسمی افراد

آنان پاکیزه‌تر است؛ خداوند از آنچه انجام می‌دهید آگاه است» (سوره نور، آیه ۳۰) (۱۱).

«وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِجُمُوحِهِنَّ عَلَىٰ جُجُوبِهِنَّ وَلَا يَبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنَاتِهُنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولَىٰ الْأَرْبَابَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوَازِ النَّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيَّةَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» «و به آنان با ایمان بگو چشم‌های خود را (از نگاه هوس‌آلود) فروگیرند و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را -جز آن مقدار که نمایان است- آشکار ننمایند و (اطراف) روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود) و زینت خود را آشکار نسازند مگر برای شوهرانشان، یا پدرانشان، یا پدر شوهرانشان، یا پسرانشان، یا پسران همسرانشان، یا برادرانشان، یا پسران برادرانشان، یا پسران خواهرانشان، یا زنان هم‌کیششان، یا بردگانشان (=کنیزانشان)، یا افراد سفیه که تمایلی به زن ندارند یا کودکانی که از امور جنسی مربوط به زنان آگاه نیستند؛ و هنگام راه رفتن پاهای خود را به زمین نزنند تا زینت پنهانی‌شان دانسته شود (و صدای خلخال که بر پا دارند به گوش رسد) و همگی به سوی خدا بازگردید ای مؤمنان، تا رستگار شوید» (سوره نور، آیه ۳۱) (۱۱).

تحلیل دلالت‌های تضمینی

در کتاب تفسیر آیات الاحکام آمده است «یا امر الله نبيه أن یحث المؤمنین علی أن یغضوا أبصارهم عما لا یحل، ویحفظوا فروجهم عن المحرمات، ویبین لهم أن ذلك أظهر لأخلاقهم»؛ «خداوند پیامبرش را فرمان می‌دهد که مؤمنان را به فروگیری چشم از آنچه حلال نیست و حفظ عفت از حرام‌ها ترغیب کند و برای آنان بیان می‌کند که این کار برای اخلاقتان پاکیزه‌تر است» (۱۳). برای آنکه اخلاقتان پاکیزه گردد، کنترل چشم و نگاه ضروری است. راه اینکه «دل» نخواهد، این است که «چشم» بر حرام بسته شود. قرآن کریم در این آیه به مردان و زنان با ایمان توصیه می‌کند که چشم‌های خود را فروبندند و این دستور باید عملی شود.

نگاه انواع مختلفی دارد، یکی از انواع نگاه، نگاه‌های منفی است. این نوع از نگاه در آموزه‌های دینی مذمت شده است؛ زیرا بر روح و جان انسان اثرات منفی به جای می‌گذارد و نمایش‌پلیدی‌ها و تبعیت‌های پست شیطانی است که انجام و اصرار بر هر یک از آنها حتی در خلوت هم مسبب اثرات ناگوار

از دیرباز کتاب‌هایی برای تشریح و تفسیر آیات الاحکام قرآن تألیف کرده‌اند. علاوه بر تفاسیر عمومی، آثار ویژه‌ای نیز با استناد به اقوال رسول اکرم (ص)، صحابه و تابعین در این زمینه پدید آمده است. برای بحث درباره حجیت معانی فراطاهری در آیات الاحکام، می‌توان به آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ» (سوره نساء، آیه ۵۹) (۱۱) استناد کرد که امر به اطاعت از خدا و رسول را بیان می‌کند. برخی از مفسران بر این باورند که این امر، فراتر از ظاهر، اطاعت از معانی باطنی و حکمت‌های نهفته در احکام را نیز در بر می‌گیرد. با این حال، حجیت این معانی فراطاهری منوط به وجود دلایل معتبر قرآنی، روایی یا عقلی است و باید از تأویل‌های بی‌پایه در احکام شرعی پرهیز کرد. نمونه‌هایی از این رویکرد در تفاسیر المیزان، نمونه، کشف و روح المعانی در شرح این آیه آمده است.

۳- سلامت اجتماع و خانواده

۳-۱- حجاب

حجاب مفهومی دینی - فرهنگی است که در بسیاری از جوامع اسلامی، نقشی کلیدی در حفظ سلامت اجتماعی و روانی ایفا می‌کند. این پوشش که با حفظ عفت و حرمت زنان پیوند خورده است، به کاهش تمایلات ناشایست و ناهنجاری‌های اجتماعی می‌انجامد و در نتیجه، به سلامت روانی و اجتماعی افراد کمک می‌کند. با رعایت حجاب، زنان کمتر در معرض تعرض، آزار و اذیت‌های جنسی و اجتماعی قرار می‌گیرند و این امر به ایجاد محیطی امن‌تر برای آنان و در نتیجه، به ارتقای سلامت اجتماعی جامعه می‌انجامد. حجاب همچنین به تقویت هویت فرهنگی و دینی افراد کمک می‌کند. این احساس هویت مثبت، تأثیری سازنده بر سلامت روانی و اجتماعی افراد می‌گذارد و به انسجام اجتماعی بیشتر می‌انجامد. افزون بر این، پوشش حجاب به ترویج رفتارهای اجتماعی سالم و اخلاقی کمک می‌کند. با ایجاد فضایی مبتنی بر حرمت و احترام، جامعه به سمت رفتارهای مثبت‌تر و سازنده‌تر حرکت می‌کند. حجاب نه تنها بر فرد، که بر تمام اعضای خانواده تأثیرگذار است. با حفظ ارزش‌ها و اصول اخلاقی، خانواده‌ها می‌توانند الگوهای سالم‌تری برای فرزندان خود ایجاد کنند (۱۲).

شواهد قرآنی

«قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ» «به مؤمنان بگو چشم‌های خود را (از نگاه به نامحرمان) فروگیرند و عفاف خود را حفظ کنند؛ این برای

اجتماعی خواهد بود.

این آیه علاوه بر امر صریح به غضّ بصر و حفظ فروج، به‌طور ضمنی بر ضرورت حفظ حریم‌های اخلاقی و سلامت اجتماعی در تعاملات بین افراد تأکید می‌کند. این دلالت تضمینی از عبارت «ذَلِكَ أَرْكَیْ لَكُمْ» استنباط می‌شود که نشان می‌دهد رعایت این دستورها نه‌تنها موجب پاکی و طهارت فردی می‌شود، بلکه به سلامت و پاکی جامعه نیز کمک می‌کند. همچنین، عبارت «إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ» به‌طور ضمنی بر مسئولیت‌پذیری انسان در برابر اعمالش و لزوم مراقبت از رفتارهای فردی و اجتماعی دلالت دارد (۱۴، ۱۵). به بیان دیگر، نه‌تنها فرد را به ورطه نابودی می‌کشانند، بلکه تمامی افراد جامعه را تهدید می‌کند. همچنین، در این آیه عبارت «وَلْيُضْرِبْنَ خُبْرَهُنَّ» به‌صورت مضارع مجزوم به لام امر آمده، که نوعی دیگر از صیغه‌های امر و به‌معنای دستوری است (۱۴).

۳-۲- نکاح

نکاح پیوندی اجتماعی و دینی است که نقش بسزایی در سلامت جامعه دارد. این پیمان با تأمین نیازهای عاطفی و جنسی افراد موجب ایجاد خانواده‌های سالم می‌شود که پایه‌گذار جامعه‌ای پایدار هستند. نکاح به کاهش تنش‌های اجتماعی، کاهش آمار طلاق و تقویت روابط خانوادگی و اجتماعی کمک می‌کند. از طرفی، تشکیل خانواده‌های سالم موجب تربیت نسل‌های آینده در محیطی امن و پایدار خواهد شد که بر ارتقای سلامت روانی و اجتماعی جامعه تأثیر مثبت دارد. همچنین، نکاح به ترویج مسئولیت‌پذیری و همکاری والدین در تربیت فرزندان کمک می‌کند و به شکل‌گیری الگوهای مثبت رفتاری می‌انجامد. به‌طور خلاصه، نکاح یکی از ارکان اصلی جامعه است که به تقویت ساختار اجتماعی و سلامت عمومی آن کمک شایانی می‌کند؛ تا آنجا که به شرط برقراری عدالت و با شرایطی جهت برقراری سلامت در جامعه تعدد زوجات در دستور دین آمده است. همچنین ازدواج با بردگان با ایمان طبق شرایطی مجاز اعلام شده و از گرفتن دوست پنهانی و زنا نهی شده است.

شواهد قرآنی و تحلیل آنها

«وَ إِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْبَيْتِ فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثًى وَّ ثَلَاثَ وَّ رُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا» «و اگر می‌ترسید که (به هنگام ازدواج با دختران یتیم) عدالت را رعایت نکنید (از ازدواج با آنان چشم‌پوشی کنید و) با زنان پاک (دیگر) ازدواج نمایید، دو یا

سه یا چهار همسر و اگر می‌ترسید عدالت را (درباره همسران متعدد) رعایت نکنید، تنها یک همسر بگیرید و یا از زنانی که مالک آنها باشید استفاده کنید. این کار از ظلم و ستم بهتر جلوگیری می‌کند» (سوره نساء، آیه ۳) (۱۱). در این آیه، امر «فانکحوا» دلالت تضمینی و به معنای اجازه و اباحه است و با در نظر گرفتن شرایطی در کل برای برقراری سلامت در جامعه مطرح شده است.

«وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمَنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فِتْيَانِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِيَ فَإِنَّ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ»؛ «و آنها که توانایی ازدواج با زنان (آزاد) پاکدامن با ایمان را ندارند، می‌توانند با زنان پاکدامن از بردگان با ایمانی که در اختیار دارید ازدواج کنند -خدا به ایمان شما آگاه‌تر است؛ و همگی اعضای یک پیکرید- آنها را با اجازه صاحبان آنان تزویج نمایید و مهرشان را به خودشان بدهید؛ به شرط آنکه پاکدامن باشند، نه به‌طور آشکار مرتکب زنا شوند و نه دوست پنهانی بگیرند و در صورتی که «محصنه» باشند و مرتکب عمل منافی عفت شوند، نصف مجازات زنان آزاد را خواهند داشت. این (اجازه ازدواج با کنیزان) برای کسانی که شماسست که بترسند (از نظر غریزه جنسی) به زحمت بیفتند؛ و (با این حال نیز) خودداری (از ازدواج با آنان) برای شما بهتر است و خداوند آمرزنده و مهربان است» (سوره نساء، آیه ۲۵) (۱۱).

از آنجا که بعضی درباره ازدواج با کنیزان کراهت داشتند، قرآن می‌گوید شما همه از یک پدر و مادر به وجود آمده‌اید «و بعضی از بعض دیگرید»؛ بنابراین، نباید از ازدواج با کنیزان که از نظر انسانی با شما هیچ‌گونه تفاوتی ندارند و از نظر ارزش معنوی، ارزش آنان مانند دیگران بسته به تقوا و پرهیزگاری آنان است، کراهت داشته باشید، که همه اعضای یک پیکر محسوب می‌شوید. ولی این ازدواج باید با اجازه مالک، صورت گیرد و بدون اجازه او باطل است و تعبیر از مالک به اهل اشاره به این است که نباید آنان با کنیزان خود همچون یک متاع رفتار کنند بلکه باید همچون سرپرست یک خانواده نسبت به فرزندان و اهل خود، رفتاری کاملاً انسانی داشته باشند. عبارت «وَ آتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ» که به‌صورت امر بیان شده، دستوری صریح برای پرداخت مهر متناسب و واگذاری آن به خود زنان است. یعنی «مالک مهر» خود کنیزان خواهند بود

(۱۵). بنابراین، فعل امر در جایگاه اصلی خود یعنی دستور استفاده شده است.

«وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعُثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَبِيرًا»؛ «و اگر از اختلاف و جدایی میان زن و شوهر بیم دارید، داوری از خانواده شوهر و داوری از خانواده زن برگزینید. اگر این دو قصد اصلاح داشته باشند، خداوند میان آن دو سازگاری برقرار می‌کند» (سوره نساء، آیه ۳۵) (۱۱). در این آیه، قرآن شریف مجموعه‌ای از تدابیر ظریف و سازنده را برای استحکام و استواری نظام خانواده و حل بحران‌ها ترسیم می‌کند که اگر به هنگام پدیدار شدن نشانه‌های بحران در روابط خانواده و به صدا در آمدن زنگ خطر، به این تدابیر به‌شیوه‌ای شایسته عمل شود، بسیاری از بحران‌ها و زیان‌های برخاسته از آن به‌خوبی برطرف می‌شود یا به‌صورت شرافتمندانه‌ای انحلال آن اعلام خواهد شد و به انبوهی از بدبختی‌ها خط پایان خواهد کشید.

۴- سلامت جسم

۴-۱- اطعمه و اشربه

نگاه دین به‌ویژه در متون اسلامی، به اطعمه و اشربه از منظر سلامت بسیار بنیادی و تأثیرگذار است. در قرآن و روایات، تأکید شدیدی بر استفاده از غذاهای حلال و سالم وجود دارد. خداوند در قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ» (سوره المائده، آیه ۸۸)، که نشان‌دهنده اهمیت مصرف مواد غذایی پاک و سالم است. غذاهایی که در دین اسلام توصیه شده‌اند باید عاری از مواد مضر و حرام باشند. حفاظت از سلامت جسمی و روحی مؤمنان از طریق انتخاب درست مواد غذایی، درحقیقت نشان‌دهنده‌ای از حاکمیت آموزه‌های اسلامی بر جنبه‌های زندگی انسان است. همچنین، رعایت آداب و دستورهای غذایی مانند (میان‌روزی) و پرهیز از اسراف نیز تأکید شده است. در مجموع، نگاه دین به غذا و نوشیدنی (اطعمه و اشربه) به‌گونه‌ای است که هدف آن حفظ سلامت جسمی و روانی انسان‌ها در جهت تحقق زندگی سالم و معنادار است.

قرآن مجید برخی از ثمرات را مجاز و مباح شمرده است: «ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ» (سوره نحل، آیه ۶۹)؛ «(سپس از تمام ثمرات و شیره گلها) بخور و راه‌هایی را که پروردگارت برای تو تعیین کرده است به‌راحتی بپیم! از درون شکم آنها نوشیدنی با رنگ‌های مختلف خارج می‌شود که در آن شفا برای مردم است؛ به‌یقین در این امر

نشانه روشنی است برای جمعیتی که می‌اندیشند» (۱۱). در این آیه خداوند به زنبور عسل امر می‌کند که از تمام ثمرات بخور (کلی) و راهی را که پروردگارت تعیین کرده و به تو الهام نموده است، طی کن (اسلکی). افعال امر به اعتقاد آلوسی دلالت بر معنای تخلیه و اباحه دارد (۱۶).

از اسالیبی که افاده اباحه و امتنان می‌کند دو فعل «كُلُوا و اشربوا» است که غالباً با یکدیگر به کار می‌روند. «كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ»؛ «بخورید و بنوشید گواراتان باد؛ به سبب آنچه در روزهای گذشته انجام دادید» (سوره الحاقه، آیه ۲۴) (۱۱)؛ اما گاهی فعل «كل» به‌تنهایی در معنای تهدید و وعید می‌آید. مانند این آیه که خطاب به مشرکان است: «كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ»؛ «بخورید و اندکی برخوردار شوید که شما گناهکارید» (سوره مرسلات، آیه ۴۶) (۱۱)؛ و به‌ندرت در معنای اباحه به کار رفته است؛ مانند: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا»؛ «ای مردم از آنچه در زمین است حلال و پاکیزه را بخورید» (سوره بقره، آیه ۱۶۸). ابوحیان این آیه را امری برای اباحه در نظر گرفته است. در آیه دیگری در این زمینه آمده است: «فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ»؛ «پس از آنچه خدا روزی‌تان کرده است، حلال و پاکیزه بخورید؛ و شکر نعمت خدا را به جا آورید اگر او را می‌پرستید» (سوره نحل، آیه ۱۱۴) (۱۱). برخی از مفسران معتقدند مراد فعل امر «كُلُوا» اباحه است (۱۷) و ابن‌عاشور معنای امتنان را بیان کرده است (۱۸). حسینی همدانی نیز معتقد است که آیه مبنی بر ارشاد به تجویز خوردن آنچه از حبوبات و حیوانات است که حلال و طیب و پاکیزه‌اند (۱۹). فعل امر «اشكروا» دلالت بر معنای حقیقی دارد.

۴-۲- صوم

نگاه دین به‌ویژه در اسلام، به روزه نسبت به جنبه‌های سلامت جسمی و روحی بسیار مثبت و تأثیرگذار است. روزه عملی عبادی است که به پاک‌سازی بدن، تقویت دستگاه ایمنی و بهبود عملکرد متابولیک منجر می‌شود. از جنبه روحی، روزه‌داری می‌تواند به تقویت تمرکز، افزایش صبر و تحمل و تقویت ارتباط با خداوند بینجامد. این عمل، حس همدردی با نیازمندان و افزایش آگاهی اجتماعی را نیز در پی دارد. به‌طور کلی، روزه نه‌تنها یک فریضه دینی، بلکه روشی برای بهبود سلامت فردی و اجتماعی شناخته می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

استفاده از دلالت‌های تضمینی امر و نهی در آیات الاحکام،

بلکه به تقویت اراده، نظم و انضباط نیز منجر می‌شود. کاهش مصرف مواد غذایی غیرضروری در طول ماه رمضان، به سلامت عمومی و تنظیم متابولیسم بدن کمک می‌کند. همچنین، روزه به افزایش همدردی با نیازمندان و ترویج رفتارهای اجتماعی مثبت کمک می‌کند که این خود عاملی برای تقویت سلامت اجتماعی است (۲۴).

درنهایت، استفاده از دلالت‌های تضمینی امر و نهی در آیات احکام، این امکان را فراهم می‌آورد که ارتباطی عمیق‌تر بین دین و سلامت ایجاد کنیم. این معانی نشان‌دهنده این واقعیت هستند که دستورهای دینی نه تنها احکامی برای عبادت، بلکه به‌عنوان اصولی فراملی و فراگیر برای تضمین سلامت فردی و اجتماعی عمل می‌کنند. انگیزه‌های دینی در جهت حفظ سلامت عمومی و تقویت روابط انسانی، می‌تواند به ایجاد جامعه‌ای سالم‌تر و توانا‌تر بینجامد. این ادغام آموزه‌های دینی با اصول سلامت، مسیرهای تازه‌ای برای مواجهه با چالش‌های بهداشتی و اجتماعی معرفی؛ و به ارتقای کیفیت زندگی در جوامع مختلف کمک می‌کند.

نقاط قوت پژوهش

از جمله نقاط قوت این پژوهش می‌توان به رویکرد نوآورانه آن در استفاده از دلالت‌های تضمینی امر و نهی در آیات الاحکام برای کشف ارتباطی عمیق‌تر بین آموزه‌های دینی و سلامت فردی و اجتماعی اشاره کرد. این پژوهش با تحلیل معانی ثانویه آیات نشان می‌دهد که احکام دینی صرفاً محدود به دستورهای عبادی نیستند، بلکه دارای ابعادی گسترده و تأثیرگذار بر سلامت جسمی، روانی و اجتماعی هستند. همچنین، این مطالعه با بررسی موضوعاتی مانند حجاب، ازدواج، طلاق، تغذیه و روزه‌داری توانسته است به‌طور جامع به نقش این احکام در بهبود سلامت عمومی بپردازد. علاوه بر این، رعایت اصول اخلاق پژوهش، استفاده از منابع معتبر و تحلیل دقیق آیات و روایات، از دیگر نقاط قوت این پژوهش محسوب می‌شود. این رویکرد نه تنها به غنای مطالعات دینی کمک می‌کند، بلکه راهکارهایی کاربردی برای مواجهه با چالش‌های بهداشتی و اجتماعی ارائه می‌دهد.

محدودیت‌های پژوهش

چالش‌های موجود در ارتباط بین دین و سلامت، به‌طور خاص زمانی بروز می‌کند که به تفسیر و به‌کارگیری آیات الاحکام در این حوزه پرداخته شود. یکی از چالش‌های اصلی، تفسیر آیات دینی است. آیات و احکامی که در قرآن و سنت به سلامت مجله پژوهش در دین و سلامت

امکان درک عمیق‌تری از آموزه‌های دینی و تأثیر آنها را بر سلامت فردی و اجتماعی فراهم می‌آورد. این معانی نشان می‌دهد که دستورهای دینی تنها احکامی خشک و غیرقابل تغییر نیستند، بلکه شامل اصولی هستند که به ترویج ارزش‌های اخلاقی، حفاظت از سلامت جسمی و روانی و تقویت روابط اجتماعی و خانوادگی کمک می‌کنند (۲۰). این دلالت‌های تضمینی به‌ویژه در زمینه‌هایی مانند فرزندآوری، ازدواج، طلاق و حجاب به ما امکان می‌دهند درک کنیم که چگونه این احکام می‌توانند به بهبود سلامت عمومی و فردی کمک کنند (۲۱). در نتیجه، فهم عمیق‌تر این آیات و روایات می‌تواند به ایجاد جوامعی سالم‌تر و آگاه‌تر بینجامد که در آنها بر سلامت روحی و جسمی به‌عنوان یکی از ارکان زندگی انسانی تأکید می‌شود. به‌طور کلی، ادغام آموزه‌های دینی با مفاهیم سلامت نه تنها به غنای تجربه دینی کمک می‌کند، بلکه مسیرهای نوینی برای مواجهه با چالش‌های بهداشتی و سلامت جامعه فراهم می‌آورد.

حجاب تکلیفی دینی است که نه تنها به حفظ عفت و حرمت زنان می‌پردازد، بلکه به سلامت اجتماعی نیز کمک می‌کند. با توجه به دلالت‌های تضمینی، حجاب می‌تواند هم به حفظ سلامت روانی و جسمی فرد هم به تقویت انسجام اجتماعی و خانواده‌ها بینجامد. تأکید بر پوشش می‌تواند به کاهش آزار و اذیت‌ها کمک کند و فضایی امن‌تر و سالم‌تر برای زنان و سایر اعضای جامعه فراهم آورد (۲۲).

نکاح پیوندی دینی و اجتماعی است که نقش محوری در سلامت جامعه ایفا می‌کند. از منظر دلالت‌های تضمینی، این امر به ایجاد خانواده‌های سالم و پایدار، کاهش آمار طلاق و تقویت روابط عاطفی بین زوجین کمک می‌کند. سلامت عاطفی حاصل از ازدواج می‌تواند به تربیت نسل‌هایی سالم و توانمند بینجامد؛ زیرا خانواده‌ها به‌عنوان اولین نهادهای تربیتی، بر سلامت آینده فرزندان تأثیر بسیار دارند (۲۳).

احکام مربوط به غذاها و نوشیدنی‌ها نیز به‌طور خاص به سلامت جسمی و روحی افراد اشاره دارد. با توجه به دلالت‌های تضمینی امر به خوردن حلال و طیب، می‌توان به تأثیر انتخاب‌های غذایی بر کیفیت زندگی افراد پی برد. این احکام نه تنها به تأمین نیازهای جسمی، بلکه به ارتقای سلامت روانی نیز کمک می‌کنند؛ زیرا غذای سالم می‌تواند به نشاط و بهبود کیفیت زندگی بینجامد.

روزه‌داری (صوم) نیز با تأمین سلامت جسمی و روحی پیوند دارد. از جنبه‌های ثانویه، روزه نه تنها به تطهیر جسم،

تضاد منافع

مؤلفان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

نگارش مقاله و جمع‌آوری اطلاعات: مؤلف اول؛ و هدایت، نظارت، پشتیبانی و ویرایش نهایی مقاله: مؤلفان دوم و سوم.

References

1. Omidvari S. Spiritual health. Encyclopedia of Islamic Medical Ethics. 2023;1(1):1-22.
2. Pour Majed M, Sabagh S, Elmi M. Examination of the relationship between religiosity and health (physical, mental, social and spiritual) through moderating variables of social support and self-esteem (among the Islamic Azad university of Tabriz students). Sociological studies. 2012;4(13):7-18.
3. Vatandoust R. The concept and dimensions of ideal religiosity according to the Quran and traditions. Journal of Islamic Social Studies. 2011;89(17):3-6.
4. Masoudi Sadr H, Faqih AN. The educational and psychological role of repentance in mental health from the perspective of verses and narrations. Insights of the Qur'an and Ahlulbayt. 2019;10(5):153-74.
5. Hoseynizadeh Arani SS, Kalantari A. Religion, Mental Health and Loneliness: Examine the Relationship between the Level of Religiosity and Mental Health with Loneliness (Study Case: Tehran Citizens). Journal of Applied Sociology. 2015; 26(4):25-44.
6. Damari B, Emami Razavi SH, Hajebi A, Elahi E. The Pro-Social Behaviors: Necessity of the Promotion of Social Health ofIranians. Journal of School of Public Health and Institute of Public Health Research. 2021; 19(2):123-36.
7. Rafatjah M, Vafadar Z. Life style and its Relation with Religious Identity. socio-cultural Development Studies. 2014;3(2):113-37.
8. Karaminia M. Ertebat-e Din va Salamataz Manzar-e Ayat va Revayat. Studies in Hadith Research. 2017; 2(3-4):47-75.
9. Seyed Javadin SR, Ghelichli J, Lesani Fesharaki MA, Pourezat AA. Investigating and Analyzing the Characteristics of Managers for Directing Human Resources in the Beam of the Metaphor of Light in the Holy Quran. Culture in Islamic University. 2020; 9(33):507-26.
10. Khodamardi R, Rouhani of Mashhadi F, Talebpour

جسم و روح اشاره دارند، اغلب به صورت انتزاعی و کلی بیان شده‌اند. این انتزاع ممکن است به تفسیرهای مختلف و گاه متضاد بینجامد. در نتیجه، برداشت‌های متفاوت از معانی آیات می‌تواند به ایجاد تصویری نادرست یا ناکافی درباره رابطه دین و سلامت منجر شود.

یکی دیگر از چالش‌ها، تنوع فرهنگی و اجتماعی در جوامع مختلف است. آموزه‌های دینی در جوامع مختلف ممکن است به شکل‌های متفاوتی تفسیر و به‌کارگیری شوند. این تنوع می‌تواند به تناقضاتی در اعمال دینی و درک سلامت بین افراد و گروه‌های مختلف بینجامد. برای نمونه، در برخی فرهنگ‌ها تأکید بیشتری بر جنبه‌های روحانی دین وجود دارد، در حالی که در دیگر فرهنگ‌ها توجه بیشتری به جنبه‌های جسمی و سلامتی معطوف می‌شود. این نکته، ما را به پذیرش پیچیدگی‌های میان فرهنگی در تفسیر دین و سلامت سوق می‌دهد.

پیشنهاد‌های پژوهش

پس از پرداختن به موضوعات کتابخانه‌ای و تحلیلی در زمینه ارتباط دین و سلامت در آیات الاحکام، پیشنهاد می‌شود نمونه‌هایی از جامعه انتخاب و پژوهش‌هایی به صورت جامعه‌شناسی در تأیید مطالعات کتابخانه‌ای و توصیفی، تحلیل و مطالعه تطبیقی صورت پذیرد. همچنین، پیشنهاد می‌شود با استفاده از مطالعات میدانی مرتبط و تحلیل آماری، به صورت دقیق‌تری به ارتباط دین و سلامت پرداخته شود.

قدردانی

مؤلفان از تمام کسانی که در پیشبرد این پژوهش یاریگرشان بودند، تشکر و قدردانی می‌کنند.

ملاحظات اخلاقی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، این پژوهش برگرفته از رساله مقطع دکتری مؤلف اول با کد تصویب ۱۳۴۹۴۸۴۳۴۴۰۶۵۴۵۳۲۶۰۲۹۱۶۲۸۰۳۴۳۲ است.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، پژوهش حاضر حامی مالی نداشته و بنا هزینه شخصی مؤلفان به انجام رسیده است.

A. An Evaluation Model for the Dependency of Understanding Legal Verses on the Culture of the Quranic Revelation Era. *Quran, Culture And Civilization*. 2023;4(3):106-27.

11. The Holy Quran. Translated by: Hossein Ansarian. Tehran: Dar al-Quran al-Karim.

12. Hamidani R. *Misbah al-Faqih*. Najaf: al-Sadr Library; 1991.

13. al-Sayis M. *Tafsir-e Ayat al-Ahkam*, Edited by Najy Suwaydan. Egypt: Al-Maktabah Al-Asriyah for Printing and Publishing; 2002.

14. Tabatabai Yazdi S. *Al-Urwah al-Wuthqa*. 1 ed. Beirut: Dar Al-Islamiyyah; 1989.

15. Makarem Shirazi N. *Tafsir-e Nemooneh*. Tehran: Dar Al-Kutub Al-Islamiyyah; 1995.

16. Al-Alusi S. *Ruh al-maani fi Tafsir al-Quran*

17. Tusi M. *Al-Tibbyan Fi Tafsir al-Quran*. Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi.

18. Ibn Ashur M. *Tafsir al-Tahrir wa al-Tanwir*. Beirut: Muassasat al-Tarikh al-Arabi; 1999.

19. Hosseini Hamadani S. *Anwar-e Derakhshan*. Edited by Baqir Behbudi. 1 ed. Tehran: Khitabari-e Lotfi; 1983.

20. Alipor Ghadiklayi S, Yosef Por F, Hasini S. *Naqsh Ahkam Eslam (vozo, ruzeh, asal) dar Salamet Jasm az Nazar Alam ve Din*. The Second National Conference on Interdisciplinary Research in the Qur'an and the Concepts of the Life Sciences 1400.

21. Golpour M, Mostafazadeh A, Khorasani HR. Holy Quran and hadith perspective on Fasting and immune system. *Islam and Health Journal*. 2014;1(3):61-8.

22. Khavari A. *Rabete-ye Hejab ba Salamet-e Ravan-e Fardi*. *Women's Research Studies*. 2015;2(1):119-28.

23. Al-Naas SM. *Sahar Mediha Al-Naas-Sexual Violence and the Women's Exclusion: The New Libyan Gendered State*.

24. Nejati Kashki K, Salali S, Alivand M. Effect of Ramadan fasting on Health Based on Molecular Findings. *Islam and Health Journal*. 2015;2(2):38-43.